Розділ 3

ЕФЕКТИВНІСТЬ ГАЛУЗЕЙ І ПРОДУКТОВИХ КОМПЛЕКСІВ

УДК 332.155:631.584(477)

JEL Q01; Q13; Q18

ПРОБЛЕМИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НІШЕВОГО КОНОПЛЯНОГО АГРОБІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

І. Черевко, к. е. н.

ORCID ID: 0000-0002-8411-6136

Львівський національний аграрний університет

<https://doi.org/110.31734/economics2020.27.121>

Черевко І. Проблеми і тенденції розвитку нішевого конопляного агробізнесу в Україні

Представлено основні результати проведеного дослідження стану й динаміки розвитку коноплярства в Україні та накреслено основні шляхи подальшого розвитку галузі з врахуванням досвіду вирішення проблеми у зарубіжних країнах. Коноплі – високорентабельна культура. Крім того, вона може забезпечити одержання надзвичайно високого екологічного ефекту хоча б за рахунок економії деревини для виробництва паперу, а тим самим – за рахунок збереження лісів. Розрізняють коноплю медичну (канабіс) і коноплю технічну. У технічній коноплі вміст наркотичних речовин мінімальний, тому вона не має нічого спільного з канабісом. Рентабельність виробництва технічних конопель сьогодні сягає 50 %. На насінні можна заробляти 500–700 дол./га, на переробці соломи (трести) – ще 2000 дол./га. На суцвіттях і листі конопель можна отримувати до 100 тис. дол./га. Технічні коноплі вирощують у понад 30 країнах світу і їхні посіви розширюються. Українська РСР мала свого часу посіви конопель загальною площею 120 тис. га і 35 заводів з їх переробки. Боротьба з вирощуванням нарковмісних культур призвела до згортання площ конопель в Україні до 270 га. На теперішній час коноплями засіяно всього близько 4 тис. га земель. Розвиток галузі значною мірою залежить від законодавства щодо вирощування конопель, основна проблема якого – це прирівнювання промислових безнаркотичних конопель до наркотичних засобів. Другий чинник – відсутність належної переробної бази. Для подальшого ефективного розвитку коноплярства слід врахувати досвід закордонного законодавства та можливості його адаптування до українських умов. Наразі українському виробнику конопель потрібно займати міцні позиції у цьому сегменті через експорт продукції в країни Європи, які постійно збільшують потужності з переробки конопляної сировини. Врегулювання української нормативно-правової бази у коноплярстві реально сприятиме розвитку галузі та відповідних переробних підприємств, а створення при цьому додаткових робочих місць – зрівноваженому розвитку сільських регіонів країни.

Ключові слова: технічні коноплі, канабіс, ефективність, переробка, експорт, законодавство.

Cherevko I. Problems and tendencies of development of niche hemp agribusiness in Ukraine

The article presents the main results of the conducted research of the state and dynamics of development of the hemp industry in Ukraine and outlines the main ways of its further development taking into account the experience of problems solving in foreign countries. Hemp is a highly profitable crop. In addition, it can provide an extremely high environmental effect, at least by saving wood for paper production, and thus by preserving forests. There are medical hemp (cannabis) and technical hemp. In technical hemp, the content of drugs is minimal, so it has nothing to do with cannabis. The profitability of production of technical hemp today reaches 50 %. On seeds you can earn \$ 500–700 / ha, for straw processing (truffs) – another \$ 2000 / ha. On inflorescences and leaves of hemp it is possible to receive up to \$ 100 th /ha. Technical hemp grows in over 30 countries and its areas are expanding. The Ukrainian SSR had hemp crops with a total area of 120,000 ha and 35 processing plants. After the campaign to control the cultivation of narcotic crops, the area of hemp in Ukraine was 270 ha. Currently, only about 4 th ha of land are sown in hemp in Ukraine. The development of the hemp cultivation industry depends to a large extent on legislation on the cultivation of hemp, the main problem of which is the equation of industrial non-narcotic hemp to narcotic drugs. The second factor is the lack of a proper processing base. For the further effective development of hemp growing, the experience of foreign legislation and the possibility of its adaptation to Ukrainian conditions should be taken into account. Currently, Ukrainian hemp growers need to hold strong positions in this segment by exporting products of its cultivation to Europe, which is constantly increasing the capacity for processing hemp raw materials. Regulation of the Ukrainian legal framework in the field of hemp production will be a real contribution to the development of this industry and of the corresponding processing enterprises, and the creation of additional jobs will contribute to the sustainable development of rural regions of the country.

Key words: industrial hemp, cannabis, efficiency, processing, export, legislation.

Постановка проблеми. Серед нішевих набуває все більшої популярності серед українсь- сільськогосподарських культур, вирощування яких ких фермерів, передусім малих за розмірами

виробництва, яким важко конкурувати з великими виробниками у вирощуванні традиційних видів сільськогосподарських культур, на особливу увагу заслуговують коноплі – культура, яка у досить значних масштабах культивувалась на українських землях до проведення масової антинаркотичної кампанії, але сьогодні вона за всіма параметрами відповідає критеріям віднесення її до групи нішевих. Зростаюча популярність конопель зумовлена як зазначеною вимушеною диверсифікацією напрямів функціонування малих сільськогосподарських виробників, так і зростаючим попитом на продукцію вирощування цієї культури з боку галузей технічного, харчового та медичного профілю. Проблема полягає в тому, що популярність культури у названому секторі аграрної економіки зростає, але це зростання не супроводжується відповідним науковим та інформаційним забезпеченням, що стримує темпи зазначеного зростання і відповідно формує високий рівень актуальності досліджень у напрямі узагальнення уже існуючого досвіду вирощування конопель, оцінки ефективності цього бізнесу, ідентифікації основних проблемних моментів у подальшому його розвитку та накресленні відповідних шляхів їхнього вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Коноплі здавна користувались популярністю серед сільськогосподарських виробників та просто селян, оскільки з них виробляли речі, дуже корисні у господарстві: надзвичайно смачна і корисна конопляна олія та інші продукти харчування, ліки, сировина для виготовлення тканин, взуття. Після акції знищення посівів конопель у рамках боротьби з наркоманією сьогодні спостерігаємо відродження галузі – як напрям розвитку малих виробників, продукція вирощування конопель знову набуває актуальності, формується відповідний попит на неї як на сировину для виготовлення продуктів харчування, одягу і взуття, ліків, матеріалів для літаків, біодобавок, будматеріалів. Загалом можливий асортимент продукції, виготовленої з конопель, перевищує 25 тис. найменувань. Ці тенденції не оминають науковці, оскільки наукове обґрунтування шляхів розвитку галузі завжди допомагає виробникам у підвищенні ефективності їх функціонування. Щодо конопель, то заслуговують на увагу публікації таких авторів, як Закревський В. [4], Ігнатюк О. [5], Кабанець В. [6], Михайлова Л., Коренівська Л. [10; 11], Примаков О., Маринченко І., Лисиця О. [12], які ідентифікують й аналізують основні проблеми розвитку

коноплярства в Україні, діляться наявним вже досвідом їхнього вирішення або описують відповідний зарубіжний досвід. На особливу увагу заслуговує праця Примакова О., Маринченко І. та Лисиці О. [12], в якій у досить концентрований спосіб показано основні особливості ведення коноплярства, де увага звертається як на його технологічні аспекти, так і на проблеми законодавчого регулювання галузі в Україні і в різних країнах світу. Економічним аспектам коноплярства та оцінкам потенціалу цієї галузі в Україні присвячені праці Михайлової Л. та Коренівської Л. [10; 11]. Проте відсутність відповідного сприятливого середовища для ефективного розвитку цього нішевого напрямку значною мірою актуалізує подальші дослідження з метою пошуку шляхів вирішення проблем розвитку коноплярства в Україні.

Постановка завдання. Ми ставили завдання з'ясувати стан і динаміку розвитку коноплярства в Україні та накреслити основні шляхи подальшого розвитку галузі з врахуванням досвіду зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу. В англійській мові «коноплями» традиційно називають відповідну сільськогосподарську культуру, а «канабісом» – психотропні коноплі, які використовують у медицині [7]. Тобто з огляду на певні особливості напрямів вирощування конопель, зумовлені вмістом у них різної концентрації наркотичних речовин, розрізняють коноплі медичні (канабіс) і коноплі технічні.

Технічні коноплі називають культурою ХХІ століття. Це перша культура у світі, на якій у 50-х роках минулого століття США заробили один мільярд доларів [5]. За рік вирощування коноплі дають приросту рослинної маси більше, ніж 50-річний ліс, тому майже 57 % конопляних волокон використовують у паперово-целюлозній промисловості. Конопляний пил після первинної переробки стебла використовують в асфальтуванні доріг у ЄС, що робить дорожнє покриття надійнішим і довговічнішим. Конопляну костру активно використовують у тваринництві як підстилку для тварин та як біотуалет, бо вона максимально всотує сечу і повністю вбиває запах та має антисептичний ефект [5]. Ціна на конопляну олію є удесятеро вища, ніж на соняшникову [2].

Російська імперія, а згодом СРСР контролювали 5/6 світового виробництва технічних конопель і від цього прибутку було, як від видобування нафти та газу. Аж до 1991 року вирощували 680

тис. га конопель та існувало близько 150 заводів для первинної переробки культури [5].

Сьогодні технічні коноплі вирощують у понад 30 країнах світу. Приміром, в Європі за останні десять років площі під цією культурою зросли з 10 до 43 тис. га, однак сумарні площі посіву конопель в Європі за останні 20 років становлять лише близько 15 %. У Канаді відвели для них близько 40 тис. га – майже всі посіви конопель Північноамериканського континенту, але при цьому переробка продукції коноплярства також відбувається і в межах США. Китай, який займає від 65–75 % ринку, планує збільшити посіви технічних конопель до 650 тис. га [4]. Загалом країни Азії контролюють близько 70–75 % загальносвітового ринку цієї культури. У південній частині Америки лідером із виробництва та переробки конопель є Чилі [12]. У США за 2017 рік від виробництва конопель фермери отримали 820 млн дол. прибутку [5]. Достатня стабільність площ посіву конопель та активізація відповідної переробної галузі у різних країнах світу є результатом раціонального законодавства щодо галузі коноплярства [12].

Свого часу Українська РСР мала посіви конопель загальною площею 120 тис. га і 35 заводів з переробки [13]. У 1961 році Єдина конвенція про наркотичні засоби ООН внесла канабіс до списку нарковмісних рослин, а на всі держави було накладено зобов'язання суворого контролю за вирощуванням [9]. Відповідно вирощування технічних сортів конопель також піддалося різним обмеженням, а в низці країн було заборонено [7]. Площі конопель в Україні скоротилися до 270 га [6].

З 2012 р. згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 800 посіви і місця зберігання та переробки продукції не підлягають обов'язковій охороні, що до цього було найбільш затратною статтею, і визначено

поняття «технічні коноплі» – рослини, в яких вміст психоактивних речовин (тетрогідроканнабіноїдів) не перевищує 0,08 %. Від жовтня 2013 р. знято обмеження щодо розміщення посівів конопель [12]. Єдиною проблемою залишилося те, що для вирощування культури потрібна відповідна ліцензія.

Сьогодні в Україні коноплями засіяно всього близько 4 тис. га земель у Житомирській, Полтавській, Сумській, Київській, Харківській областях на площах від декількох соток до 800 га. У наявності три ще радянські заводи з первинної переробки технічних конопель: два у Сумській і один у Житомирській області (в стадії перефільювання з переробки льону на коноплі) [5]. За практично повної відсутності переробної промисловості більшу частину вирощених в Україні технічних конопель експортують за кордон – в Китай, Польщу, Нідерланди та інші країни світу.

За розрахунками фахівців консалтингової компанії Pro-Consulting, рентабельність виробництва технічних конопель сьогодні сягає 50 % [13]. Використавши хороший бізнес-план організації вирощування конопель, український фермер тільки на насінні може заробляти 500–700 дол./га, а додавши до цього переробку соломи (трести), він отримуватиме ще 2000 дол./га. Якщо ж буде знята заборона на вирощування наркотичної коноплі в медичних і рекреаційних цілях, то рентабельність конопляного бізнесу просто зашкалить – на суцвіттях і листі конопель можна отримувати до 100 тис. дол./га, вважають експерти [13]. Це підтверджують і розрахунки Національної академії аграрних наук України [9]. У середньому на 1 га потрібно близько 100 кг насіння. Тобто на 10 га – 1 т. За рівнем рентабельності технічні коноплі спроможні конкурувати зі соняшником [13]. Цьому сприяє й вигідна динаміка цін (див. табл.).

Таблиця

Динаміка цін на продукцію вирощування конопель, грн*

Продукція	2014 р.	2015 р.	2016р.	2017р.	Ріст цін за 2014–2017 рр., %
Довге волокно	17 000	23 000	38 000	46 000	270
Коротке волокно	9 000	18 000	24 000	24 000	266
Треста	1000	1500	2000	2000	200
Костра	1100	1500	1700	2200	200
Насіння	25 000	35 000	50 000	90 000	360
Товарні коноплі	16 000	25 000	30 000	40 000	250

*[14].

Найпоширеніша причина легалізації марихуани у світі – використання властивостей препаратів із канабісу в медичних цілях – під час лікування хронічного болю, епілепсії, анорексії, посттравматичного синдрому, захворювань імунної системи, артриту та ревматизму, астми, хвороб Альцгеймера і Паркінсона, хореї Гантінгтона, герпесу, виразок, втрати ваги під час СНІДу, діабетичної нейропатії, різних форм склерозу та інших важких хвороб [3]. Канабіс із 2018 року вилучили з переліку заборонених засобів у Канаді, це перша країна «великої сімки», яка легалізувала марихуану [3]. Обсяг легального ринку марихуани в Канаді вже оцінюють в мільярди доларів, а до 2025 року він сягне 6 млрд дол. [9]. Використання лікарських засобів на основі конопель врегульоване законодавством також США, Австралії та країн – членів ЄС [3]. Уругвай став першою у світі країною, де марихуану дозволили вживати для розваги. Також повністю легалізований канабіс у дев'яти штатах США. У 2017 році американські штати тільки від продажу лікарської марихуани виручили майже 9 млрд дол. [9]. Лікують марихуаною в Польщі, Німеччині, Хорватії, Данії, Фінляндії, Норвегії, Австралії, Чехії, Туреччині, Камбоджі, Замбії і Зімбабве, а також в Ямайці. Дозволено медичний канабіс також у Мальті, Панамі, Перу і Мексиці. Франція наразі забезпечує європейський ринок конопель продукцією на понад 50 %, висіваючи щороку близько 8–9 тис. га цієї культури [12]. Верховний суд Італії визнав законним вирощування канабісу вдома, у невеликих кількостях для власного споживання [1]. П'ять грамів марихуани можна при собі мати для лікування в Аргентині. Також коноплі в цій країні легалізовано для використання в науці. А чилійські аптеки продають канабіс з 2017 року. Ізраїль легалізував медичний канабіс у 2018 році. Медична марихуана дозволена в Македонії, Хорватії, Румунії, Новій Зеландії, Пуерто-Ріко і низці інших країн. На Кіпрі можна вирощувати до трьох рослин конопель і використовувати їх в особистих цілях. Схожа історія – в Хорватії, Чехії, Ямайці, де дозволено до 5 рослин виростити для себе. Покурити коноплі легально в невеликих кількостях можна також у Німеччині, Бельгії, Португалії. Використання препарату в особистих цілях також дозволено в різних кількостях у Великобританії, Італії, Греції, Мексиці, Аргентині, Австрії, Чилі, Колумбії, Швейцарії, Белізі. Можна вирощувати і в особистих цілях канабіс в Бразилії та Іспанії. У Люксембурзі «трава» була декриміналізована у 2001 році. У Нідерландах канабіс також декриміналізували – можна мати при собі

до 5 г і вирощувати п'ять рослин. У кофешопах дозволено продавати марихуану, але тільки до 5 г за один раз. У Грузії, Чилі, Аргентині, Венесуелі, Північній Кореї можна курити без страху покарання [9].

В Україні виробництво конопель вже розвинуто непогано, щоправда, тільки технічних. Також легально аграрії можуть заробляти на виробництві та експорті насіння. Дозволи на вирощування конопель мають в Україні близько трьох десятків підприємств. Вживання марихуани у нас не заборонено, але під загрозою виготовлення, поширення, транспортування і продаж канабісу. Громадська петиція про легалізацію медичної марихуани в Україні була складена ще в жовтні 2018 року. Уряд з цього приводу донині так нічого і не вирішив [9], що ставить вітчизняних коноплевиробників не тільки у нерівні умови зі зарубіжними конкурентами, а й зумовлює відставання України у розробленні різних видів продукції на основі сировини з конопель, що сприяють укріпленню імунітету людини, особливо в умовах пандемії [8]. До того ж, діяльність із вирощування конопель регламентують різні міністерства, що ускладнює розвиток галузі [12].

Висновки. Продукція вирощування конопель забезпечує високий рівень надходження питомих прибутків. Крім того, вона може забезпечити високий екологічний ефект за рахунок економії деревини для виробництва паперу і відповідного збереження лісів. Розвиток ефективного коноплярства в Україні стримують два основні чинники – відсутність належної переробної бази та неможливість використовувати листя і суцвіття в косметичних і терапевтичних цілях. Для ефективного розвитку коноплярства слід врахувати досвід закордонного законодавства та можливості його адаптування до українських умов. На теперішньому етапі для українського виробника метою є утримання міцних позицій у цьому сегменті через експорт продукції галузі в країни Європи, які постійно нарощують коноплепереробні потужності. Чинником розвитку галузі та відповідних переробних підприємств може стати врегулювання української нормативно-правової бази щодо коноплярства, а створення при цьому додаткових робочих місць сприятиме зрівноваженому розвитку сільських регіонів.

Бібліографічний список

1. Верховний Суд Італії: вирощування канабісу для власних потреб – не злочин. 2019. URL: <https://konopravda.com/2019/12/27/sud-italii->

- vyroshchuvaty-cannabis-vdoma-ne-zlochyn/ (дата звернення: 14.03.2020).
2. Вирощування конопель може стати перспективним напрямом розвитку для фермерів. 2019. URL: <https://www.growhow.in.ua/vyroshchuvannia-konopel-mozhe-staty-perspektyvnym-shliakhom-rozvytku-dlia-fermeriv-ukrainy.html> (дата доступу: 24.02.2020).
 3. В Україні хочуть легалізувати медичні коноплі. 2019. URL: <https://superagronom.com/news/6329-v-ukrayini-hochut-legalizuvati-medichni-konopli> (дата звернення: 24.02.2020).
 4. Закревський В. Як ростуть долари та автозапчастини – досвід конопляного господарства. 2019. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/633-yak-rostut-dolari-ta-avtozapchastini-dosvid-konoplyanogo-gospodarstv> (дата звернення: 13.02.2020).
 5. Ігнатюк О. Бізнес на технічних коноплях: можливості, вартість та практичний досвід. 2018. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/biznes-na-tehnicnih-konoplah-mozlivosti-varti-ta-practicnij-dosvid> (дата звернення: 24.02.2020).
 6. Кабанець В. Бізнес на коноплях – що треба для початку. 2019. URL: <https://www.growhow.in.ua/biznes-na-konopliakh-shcho-treba-dlia-pochatku/> (дата звернення: 11.02.2020).
 7. Канабіс. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Канабіс> (дата звернення: 14.03.2020).
 8. Коронавірус як тест на державність. 2020. URL: <http://ibc-naas.com/2020/04/01/Коронавіруд> (дата звернення: 14.03.2020).
 9. Легалайз по-українськи: Хто вже заробляє на коноплях (легально). 2019. URL: <https://resource.com.ua/legalajz-po-ukraynsky-kto-uzhe-zarabatyvaet-na-konople-legalno/> (дата звернення: 10.02.2020).
 10. Михайлова Л. І., Коренівська Л. В. 2019. Еволюційні засади розвитку виробництва продукції коноплярства в Україні. *Економіка АПК*. 2019. № 9. С. 30–39.
 11. Михайлова Л. І., Коренівська Л. В. 2020. Оцінка економічного потенціалу виробництва продукції коноплярства в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 1. С. 33–45.
 12. Примаков О., Маринченко І., Лисиця О. Особливості ведення господарської діяльності в коноплярстві. 2014. URL: <https://propozitsiya.com/ua/osoblivostivedennyagospodarskoyi-diyalnosti-vkonoplyarstvi> (дата звернення: 14.03.2020).
 13. Технічні коноплі в Україні рентабельні лише на 50%? 2019. URL: <https://konopravda.com/2019/09/07/tehnichni-konopli-v-ukrayini-rentabelni-lyshe-na-50/> (дата звернення: 14.03.2020).
 14. Як вирощувати технічну коноплю в Україні – до 177 % рентабельності. 2019. URL: <https://nmglobaltrade.com/news/expert-opinion/kak-vrasxivat-tehnicsekuua-konoplua-v-ukraine-do-177-rentabelnosti> (дата звернення: 24.02.2020).

Стаття надійшла 25.05.2020